

Taylor's "obligation to belong" ; moreel pleidooi of Politieke geloofsdwang?

In zijn Artikel "Atomism" ⁽¹⁾ spreekt Taylor over een "obligation to belong". Hij stelt hiermee;

"dat het vrije individu indien het de waarde van vrijheid erkent, een verplichting toekomt tot een samenleving te willen behoren".

Vrijwel niemand zal de waarde van vrijheid ontkennen. Ook Taylor niet. Doch als vrijheid wordt geïnterpreteerd als ongebondenheid, lijkt er in zijn stelling een tegenspraak te schuilen. Het is alsof Taylor de samenleving niet als belemmering maar als voorwaarde voor vrijheid ziet. Met name liberalisten (sociaal atomisten) zullen Taylor's stelling krachtig ontkennen. Zowel zij, als de communitarist en sociaal holist Taylor, hebben beiden gefundeerde gronden voor hun standpunt. Echter opgevat als een van buitenaf opgelegde, verplichtende doctrine is het "obligation-to-belong" in strijd met de liberale uitgangsprincipes van de westerse samenleving. Vanuit de wens beide standpunten toch te verenigen kom ik daarom tot de volgende doelstelling; Ik zou in dit essay willen beargumenteren;

"dat Taylor's "obligation-to-belong" alleen bevestigd kan worden indien begrepen als een moreel pleidooi gericht tot de moderne mens en niet als propaganda voor een extern opgelegde dwang."

De keuze voor bevestiging dan wel ontkenning van Taylor's "obligation-to-belong", blijkt zich toe te spitsen op een verschillende interpretatie en definitie van het begrip vrijheid. Het in dit essay ontwikkelde argument concentreert zich daarom primair op de notie van vrijheid.

Een samenleving bestaat in de ontologische visie van liberalisten uit een verzameling van sociale atomen, d.w.z. totaal onafhankelijke zelfbeschikkende rationele dragers van rechten (Hobbes natuurstaat) ⁽²⁾. Hun a priori aanname, dat individuele autonomie (het vermogen om vrij en rationeel te kunnen kiezen) natuurlijk is, is daarmee volgens hen in het voordeel van vrijheid. Zij trekken daaruit de normatieve (politiek-filosofische) conclusie dat er daarom voldoende handelingsruimte dient te worden gegarandeerd. Daarbinnen moet het individu soeverein zijn zodat het zijn eigen projecten naar eigen inzicht kan nastreven ("right over good"). Het individu bezit z.g.n. negatieve vrijheid ⁽⁹⁾ in de vorm van negatieve rechten (valide claims op vrijheid) en corresponderende negatieve plichten (om anderen met rust te laten), dus vrijheid geïnterpreteerd als het ontbreken van externe obstakels in de vorm van bemoeienis van derden en de overheid.

Taylor betwist de liberalistische aanname, dat individuen van nature autonoom zouden zijn. Hij verdedigt hierin de holistische visie van Aristoteles ⁽³⁾ die beweert dat de mens (van nature een sociaal dier), verplicht is tot loyaal lidmaatschap, omdat hij buiten de autarkische polis, niet zelfvoorzienend is. Taylor's sociaal ontologische visie en de daaruit voortvloeiende normatieve consequentie is als volgt; Individuele autonomie in de liberalistische definitie van vrijheid, het vrij kunnen kiezen uit een keur van mogelijkheden, is geen natuurlijk vermogen, maar een capaciteit, die ontwikkeld wordt in de context van de samenleving ⁽¹²⁾. Met het verlenen van het recht op individuele autonomie impliceren liberalisten dat autonomie een waardevolle en essentiële eigenschap is. Hieruit volgt (aldus Taylor als getuige van een perfectionistische visie) dat autonomie voor een waarlijk leven, ontwikkeld of geperfectioneerd behoort te worden. Omdat de politieke en sociale instituties van de samenleving deze ontwikkeling mede mogelijk maken, dienen we de samenleving daarin te ondersteunen. Dit resulteert in "obligation-to-belong", een morele wet, die zegt dat we de plicht hebben om op verantwoorde wijze tot de samenleving te behoren, dus bij het handelen rekening dienen te houden met de mogelijk negatieve consequenties voor de samenleving. Dit reikt verder dan de plicht voortkomende uit het door liberalisten gehanteerde negatieve begrip van vrijheid; bescherming tegen inmenging van buitenaf. Taylor's "obligation-to-belong" is niet strijdig met de door hem gehanteerde positieve definitie van vrijheid ⁽⁹⁾; het op zodanige wijze (kunnen) handelen dat men besturing over het eigen leven heeft en men haar fundamentele doelen (het zo perfect mogelijk vormgeven van eigen capaciteiten en vermogens) kan realiseren. Daartoe heeft de mens (volgens Taylor) niet voldoende aan negatieve rechten maar moet er vanuit de maatschappelijke context iets aangeboden worden. Vrijheid synoniem met autonomie vereist immers dat men ook iets te kiezen heeft. Dit maakt de toekenning van positieve rechten (valide claims op diensten en goederen) zoals sociale rechten maar ook recht op deelname aan politieke processen wenselijk.

Hoe moet dan zo'n "obligation-to-belong" praktische gestalte krijgen? Taylor heeft hier geen pasklare oplossing maar doet wel een voorstel in zijn tekst. Hij denkt aan actieve burgerlijke betrokkenheid bij het vormgeven van de maatschappij. Door hun participatie in deliberatie van politieke organen bewijzen ze de pluriforme samenleving een dienst en verstevigen ze hun persoonlijke band ermee. Problemen ontstaan als burgers niet mee willen werken aan een (politiek) engagement. Ga je ze dan dwingen? Zo ja, doe je dat dan bijvoorbeeld in de vorm van Stemplicht? Breid je dit uit met verplicht politiek engagement, zoals deelname aan politieke bijeenkomsten? Verbied je (naast door liberalisten verboden uitspraken die oproepen tot niet respecteren van andermans rechten) publieke meningsuitingen die (arbitrair bepaald) mogelijk schadelijk zijn voor de samenleving? Sommigen zullen misschien wel betogen dat ze Taylor's "obligation-to-belong" daaronder vinden vallen.

Opgevat als een van buitenaf opgelegde, verplichtende doctrine, waarmee de "goede" manier van leven wordt voorgeschreven (Good over right), veroorzaakt Taylor's "obligation-to-belong", vanuit liberaal perspectief een ontoelaatbare inperking van de individuele handelingsruimte. Immers daarbinnen moet het autonome individu, volgens liberalisten vrij kunnen zijn om zelf zijn eigen keuzen, van wat voor hem van waarde is, te definiëren en te implementeren. (Right over Good). Als om in vrijheid te leven, alleen de soevereiniteit van individuen onderling en t.o.v. de Staat gegarandeerd dient te worden, dus als een negatief vrijheidsbegrip wordt gehanteerd, is zo'n verplichtende doctrine strijdig met dit begrip van vrijheid.⁽¹⁰⁾ Maar ook waar in gematigd opzicht (bijvoorbeeld bij toekenning van sociale rechten) een positieve definitie van vrijheid wordt ondersteund (zoals in de huidige Westerse samenlevingen), is een dergelijk afgedwongen "obligation-to-belong" nog een te forse inbreuk op de individuele autonomie.

De eerste conclusie hieruit is dat "obligation-to-belong" als dwingend opgelegde politieke doctrine botst met de liberale principes van individuele autonomie en zelfdeterminatie in de Westerse samenleving.⁽⁴⁾

Taylor's "obligation-to-belong" moet en kan mijns inziens daarom niet worden gezien als een van buitenaf opgelegde dwang, maar hoort eerder als een moreel besef thuis in een pluriforme op liberale leest geschoeide samenleving, met daarin naast negatieve ook positieve, sociale rechten. Alwaar ieder zijn eigen visie op het goede leven kan definiëren en implementeren, maar waar mensen zich realiseren dat ze, zelfs al hebben ze daartoe de rechten, niet alleen maar aan eigenbelang⁽¹³⁾ denken, doch telkens ook oog houden voor de belangen van anderen en van de samenleving. Zo'n overtuiging kan echter op geen enkele liberaal acceptabele wijze worden afgedwongen.

Wat wel kan, en compatibel is met het liberale uitgangsprincipe, "vrijheid van meningsuiting", is in een publiek debat de mening uitdragen dat mensen met hun gedrag de sociale instituties en banden in de samenleving dienen te ondersteunen, en daarmee de vruchtbare bodem voor bijna alles wat voor de mens van essentie is, bevorderen. Zo bezien is het dan uiteindelijk een waarschuwendere morele boodschap aan het adres van de moderne (Westerse) mens, met zijn neiging om zich in zijn streven naar zelfontplooiing los te maken uit de maatschappelijke context. Dit in een tijd waarin we in het liberale Westen met negatieve uitwassen als exorbitante zelfverrijking, vereenzaming e.d. geconfronteerd worden.

Taylor's keuze voor de term "obligation" in zijn stelling, kan daarmee opgevat worden als de interne dwang van een morele wet (zoals in Kant's Categorisch Imperatief⁽¹¹⁾), en/of als een poging om zijn pleidooi extra kracht bij te zetten. Men kan door dit pleidooi al dan niet overtuigd worden en is vrij om resp. zijn stelling te bevestigen, en naar deze morele wet te handelen, dan wel om de stelling, dus de geldigheid van deze morele wet, te ontkennen.

q.e.d.

Voetnoten:

1. Charles Taylor, "Atomism" in: idem, Philosophical Papers Vol 2: Philosophy and Human Sciences, Cambridge: Cambridge University press 1985, pp 187-210. ISBN 0-521-26753.
2. Thomas Hobbes, de grondlegger van het liberalisme; Leviathan, Part I, Ch. XIII, XIV, XVII, ed. by C.B. Mac Pherson, London: Penguin 1989, pp. 183-192, 223-228. ISBN 0-14-043195
3. Aristoteles, Politics, Bk I, Ch. 1-3, Oxford / New York: Oxford University Press 1998, pp. 7-13. Translated by E. Barker. ISBN 0-19-283393-6
4. Er vanuit gaande dat de Westerse liberale samenleving hoofdzakelijk geënt is op Liberalistische principes met haar negatieve rechten, gelardeerd met Communitaristische trekjes in de vorm van positieve sociale rechten.
5. Beauchamp Tom L. : "Philosophical Ethics. An introduction to Moral Philosophy", Third edition: Mc Graw Hill
6. Matson Wallace : "A New History of Philosophy" Vol 2 , Second Edition, Harcourt College Publishers.
7. <http://plato.stanford.edu/entries/special-obligations>
8. <http://plato.stanford.edu/entries/communitarism/>
9. <http://plato.stanford.edu/entries/liberty-positive-negative>
10. Aanvechtingen van deze definitie van vrijheid met betrekking tot uitbreiding van door overheid verleende positieve (sociale) rechten vallen buiten het bestek van dit betoog.
11. Kant's Categorisch Imperatief luidt; "Handel immer overeenkomstig die maxime waarvan je zou willen dat het een universele wet is."
12. Om te kunnen kiezen moet men ook verschillende keuzemogelijkheden kennen. Door deliberatie en gedachte-uitwisseling in de politieke en sociale instituties van de samenleving maakt men kennis met een grote diversiteit aan mogelijkheden.
13. Hier gebruikt in de ordinaire betekenis van het woord. Vanuit Taylor's optiek echter, is handelen overeenkomstig het "obligation-to-belong" principe, ook handelen in eigenbelang. Onze vrijheid hebben we immers te danken aan de sociale orde in de samenleving. Ondernijning van deze orde gaat dan (op termijn) ook gepaard met ondernijning van onze eigen vrijheid.